

דף הנחיות

מגדלור של השפעה

פרק 02

סלוניקי

ירושלים של הבלקן

יום לברוא את עצמך

שקף מספר 1

מה במערך?

סדרת 'מסע אל תוך עצמך' עסקה בספרד ובחכמיה. צעדנו בעקבות יהודי ספרד ולמדנו רבות על זהות יהודית, בחירה חופשית ועוד.

בתאריך ג' בניסן הרנ"ב (31 במרץ 1492) נחתם בידי פרדיננד השני מלך אראגון ואשתו, המלכה איזבלה הראשונה מקסטיליה, צו גירוש על היהודים שגרם לסיום תקופה זוהרת בת מאות שנים.

נדמה היה כי זה הסוף.

אך היהודים נדדו אל מקומות חדשים, הקימו מאפס מרכזי תורה ויהדות והגדילו את השפעתם עשרת מונים.

עיניהם היו נשואות תמיד אל ירושלים, לב העם היהודי. לכן, כמעט בכל מקום בו הקימו היהודים מרכז רוחני הם כינו אותו 'ירושלים'.

בסדרת השיעורים 'מגדלור של השפעה' נעסוק במרכזים כאלה, נלמד על המסרים החשובים שלהם ועל האופן בו אנו יכולים להפוך למנהיגים בעלי השפעה, נושאי חזון ומתוויו דרך.

שקף מספר 2

בשיעור השבוע נעסוק בעיר סלוניקי, זו שנודעה לתפארה בשם 'ירושלים של הבלקן'.

לאחר גירוש ספרד ופורטוגל בסוף המאה ה-15, הייתה סלוניקי למרכז היהודי הספרדי הגדול ביוון, עת הגיעו אל סלוניקי עשרות אלפי יהודים, בהם רבי יוסף טאיטאצאק שהקים בה ישיבה גדולה, בה למדו בין השאר רבי משה אלשיך, רבי שמואל די מדינה (מהרשד"ם), רבי אליעזר אשכנזי, רבי שלמה אלקבץ, רבי יצחק אדרבי (מחבר שו"ת דברי ריבות), רבי אישטרוק אבן שאנג'י והרב אברהם די בוטון בעל "לחם משנה".

במהלך 50 השנים שלאחר גירוש ספרד והגעת היהודים מחצי האי האיברי לסלוניקי, שינתה העיר את פניה לבלי הכר. לראשונה בהיסטוריה של העיר נוצר בה רוב יהודי, והעיר, שהייתה עיר מהגרים מעורבת, נהייתה לעיר בעלת מאפיינים יהודיים. **הנמל כמעט ושבת בשבתות ובמועדי ישראל כמו גם מרבית החנויות וברחבי העיר נשמעו תפילות ומזמורי שבת וחג.**

תקופה זו נחשבת לתור הזהב של יהדות סלוניקי, המהגרים היהודים מספרד שהיו ברובם בעלי מקצועות חופשיים: רופאים, רוקחים ומדפיסים והביאו עימם מומחיות בתחומים רבים דוגמת אמנות האריגה, הובילו לפריחה כלכלית ורוחנית.

שקף מספר 3

בראשית המאה העשרים ביקרו בסלוניקי מבקרים שהעלו בספרי מסעות שכתבו את רשמיהם מביקורם בעיר. בין המבקרים בסלוניקי בתקופה זו אנו מוצאים גם מורה יהודי-גרמני צעיר בשם חזקל צבי קלצל שבא אליה מהמבורג שבגרמניה כדי ללמד את השפה הגרמנית בבית ספר של ארגון "העזרה".

מורה צעיר זה היה ברבות הימים לאחד העיתונאים המוכשרים ביותר בגרמניה, שכתב גם ספרי מסעות וספרי ילדים לילדים יהודים.

מאוחר יותר, לאחר שעלה לארץ ישראל היה לעורך בעיתון Palestine Post הידוע כיום בשמו The Jerusalem Post. היו לו בעיתון טורים קבועים, וכן כתב בעיתון כתבות על נושאים שונים ואף תרם מפרי עטו לעיתון היהודי-הגרמני Aufbau.

חזקל צבי קלצל הגיע לסלוניקי בשנת 1911 ושהה בעיר כמורה כשנה או מעט פחות. בשנת 1920 פירסם את ספרו "בסלוניקי", הכתוב בגרמנית פואטית מרשימה, ובו שזר את רשמיו משהותו בעיר. "בסלוניקי" נכתב על פי הסוגה של ספרות המסעות, סוגה שהיתה אהובה מאוד בתקופתו על הקוראים ועל המחבר כאחד.

בשקפים הבאים נחווה את העיר סלוניקי דרך הספר שכתב. הציטוטים מתוך הספר: סלוניקי היהודית בעיני נוסע יהודי-גרמני בראשית המאה העשרים. מחברת: יהודית דישון.

"...העיר הגדולה עדיין אינה חשה בשבת הממששת ובאה. להפך. דומה כי בולמוס העבודה באותן השעות האחרונות שלפני המנוחה נכפל ונשלש. ללא הרף יורדות שרשראות המנופים לתוך תאי המטען בבטן האפלה של אוניות המשא ושל אוניות הקיטור הגדולות. בלי הפסקה גוררים החמאליס החסונים חבילות מטען מעל קרשי מעבר מתנדנדים מן האוניות אל הרציף. בכל המקומות ובכל פינות הרחובות, ובמיוחד באולמות שנבנו למטרה זו מתנהל שוק. אולם שונה הוא השוק המזרחי משוק אירופי. אצלנו [באירופה] הנשים הן הדואגות לצרכי הבית, ואילו בסלוניקי הגברים הם אלה המשחררים את נשותיהם מעול זה, והם בעצמם עורכים את הקניות..."

"...השוק החשוב ביותר, הוא שוק הדגים, נפתח רק בשעות אחר הצהריים של יום שישי, כאשר חוזרים הדייגים היהודים מן הים הפתוח אל הנמל. לדייגים אלה אין בדרך כלל אלא סירתם, ועימה הם מפליגים כל השבוע ונמצאים בים או בנמלים של החוף היווני, ולעתים אף בנמלים הנמצאים לאורך החופים באסיה הקטנה כדי למכור את שללם. אך ביום שישי חוזרים כולם לעיר מולדתם. גם אלה מן הדייגים שאין להם בית משלהם בעיר מבלים בסלוניקי את יום השבת.

כבר בשעות לפני הצהריים מתחילות הספינות הראשונות לשוב לנמל ועוגנות ליד הרציף. ככל שמתקדם הזמן גדל מספר השבים, עד שלבסוף נחות להן בנמל סירה ליד סירה, צי מוזר קטן. בשעה זו ניתן לראות לעתים קרובות מחזה נחמד של תחרות בין סירות מיפרש. שתי סירות או יותר נפגשות לפני המפרץ וכל אחת מנסה להגיע ראשונה לרציף. כמו עופות מים גדולים ומוזרים נגררות הן מעל פני הים, ומפרשיהן המשולשים הגדולים מנופחים לגמרי על ידי הרוח. הספינים משלהבים זה את זה בקריאות כאילו בכך יש בידם כדי לזרז את הנסיעה. בקו ישר לגמרי אצות הסירות אל המזח. הרואה את המחזה הזה בפעם הראשונה חושב שעוד מעט קט תתנפצנה הסירות אל חומת הגרניט של הנמל. ואולם ברגע האחרון מוריד הספן את המיכרש. הספינה הקטנה מגיבה בצייתנות ללחיצת ההגה, ומבלי להתנגש היא עוגנת לאורך המזח. חרטומי כל הסירות פונים לכיוון העיר וירכתיהן לכיוון הים. על מרצפות הרציף הלוהטות מחום השמש נערמים הדגים בקשקשיהם הכסופים ומסביבם נדחקים הקונים, וכל אחד מתאמץ להשיג לו לכבוד השבת את הדג היפה ביותר.

...

בנמל מייללים הצופרים המודיעים על סיום העבודה. המנופים חדלים מלהסתובב, רעש השרשראות נדם ושיירות יורדים החמאליס מן האוניות, לעתים לקול גידופים וחרכות של הקברניטים, אשר בגלל השבת חייבים להישאר בנמל לעוד עשרים וארבע שעות..."

שקף מספר 6

"...הילדים המוכנים ראשונים יוצאים לרחוב – הבנים בחלוקים נקיים ופ'ז מגוהץ על ראשיהם, והבנות בשמלות נקיות, שעליהן סינרים נקיים ובשערן היפה שזורים סרטי משי גדולים. מנהג היה בסלוניקי לתת לילדים סוכריות לכבוד שבת, לפני שהולכים לבית הכנסת. הילדים המחכים לאבותיהם מתחילים בינתיים במסחר ער של דברי המתיקה שקיבלו.

בין כך ובין כך מסיימים המבוגרים את הכנותיהם לשבת. הכול לבושים בגדי חג – המבוגרים בלבוש ספרדי מסורתי והצעירים יותר בבגדים אירופיים.

הכול הולכים לבתי הכנסת המרובים שבעיר, שכמה מהם אף עתיקים מאוד....

בשוב הגברים מהתפילה מתיישבים בכל הבתים לסעודת שבת. עתה העיר שקטה לגמרי – כאילו מתה. רק שוטרים מסיירים ברחובותיה בצעדים כבדים ואיטיים.

למטה, ב"קאיי" [רציף] מתנועעות להן סירות הדייגים על הגלים. השמש שקעה מזמן והחושך בחוץ הולך ומתעצם, ואילו הבתים מוארים בעששית שמן ורב בהם האור לכבוד השבת.

שעה זו היא שעה יפה לצאת בה לכיסת לשון היבשה הקטנה הפולשת לים. עכשיו חושך מוחלט מסביב. למסתכל לכיוון העיר נדמה שהוא נמצא באחת האגדות של סיפורי אלף לילה ולילה, בעיר

קסמים. מאות ומאות אורות נוצצים ממדרוני ההר. בכל בית יהודי מוארים החלונות. אור יקרות, שאין לתאר יפה ממנו, מקדם בברכה כל פעם את פני שבת המלכה בהיכנסה לעיר היהודית הזו. לא רק האורות מקדמים פניה אלא גם הזמירות העולות ובוקעות לכבודה מאלפי גרונות ויוצאות מבעד לחלונות הפתוחים ומתנועעות על המים כמקהלה הרמונית אחת גדולה..."

סקף מספר 7

לאחר שחווינו יחד את השפעתה הגדולה של השבת בסלוניקי, נקפוץ יחד שנים רבות קידמה, אל הכאן ועכשיו.

מהי שבת עבורך?

מוזמנים לשתף ולספר על השבת בעיניכם, על הקשר המשפחתי שלכם לשבת, על האופן בו הייתם רוצים ששבת תיראה ועוד.

סקף מספר 8

לפני שנעמיק במסריה ובתובנותיה של מתנת השבת, נעסוק יחד בציווי אלוקי שצריך הבנה והסבר. יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו. (דברים כח, ט)

השאלה, מתבקשת. כיצד אפשר ללכת בדרכיו של אלוקים? אלוקים הוא כל יכול, היה, הווה ויהיה. כיצד יכול בן תמותה, אדם ילוד אישה, ללכת בדרכיו של הא-ל?

שקף מספר 9

חכמים רואים בהוראת 'והלכת בדרכיו' הצהרת כוונות והצבת מטרה. אין ספק שאדם לא יכול להיות כמו אלוקים, אבל הליכותיו של הקב"ה כפי שהוא נגלה לעינינו צריכים להיות מצפן ומורה דרך עבורנו. "מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום; מה הקדוש ברוך הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון; מה הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק, אף אתה היה צדיק; מה הקדוש ברוך הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש" (ספרי עקב יא, כב).

"...והענין כולו לומר שנלמד נפשנו ללכת בפעולות טובות כאלו ומדות נכבדות, אשר יספר בהם יתברך על דרך משל לומר שמתנהג במדות טובות אלו עם בריותיו. והוא ברוך הוא יתעלה על כל עליו גדול, שאין בנו כח ודעה להשיג גדל מעלתו ורב טובו, ולא בכל הנבראים... אבל הענין באמת על הדרך שזכרנו, כלומר שהן המדות המעלות שמתנהג עם בריותיו ויש לנו ללמד ולעשות כל דרכינו בדמיונו..." (ספר החינוך מצווה תרי"א).

שקף מספר 10

רבי אברהם גרוזדינסקי (ה'תרמ"ב- כ"ב בתמוז ה'תש"ד; 1884 - 13 ביולי 1944) היה מרבני תנועת המוסר. כיהן כמשגיח של ישיבת כנסת ישראל בסלובודקה (פרבר של קובנה) בליטא. ייסד את ישיבת חברון בארץ ואף עמד בראשה לצד הרב יחזקאל סרנא. בשנים האחרונות לפני השואה כיהן גם כראש הישיבה. נרצח על ידי הנאצים בגטו קובנה.

גם הוא מתייחס למצווה זו ומסביר אותה באופן האמור:

"...כי מצוות 'והלכת בדרכיו' והווה דומה לו' כלל גדול הוא בכל התורה והמצווה, והאדם מצווה ללכת בדרכיו, להידמות אליו ולהגיע לסוף סופה של השלמות. האם אפשר הוא הדבר?"

אלא זו דרך לעליה ונקודת המטרה לשלמות. עליו ללכת בדרך זו מדרגה אחר מדרגה, עליה אחר עליה, ולא רק יום או יומיים אלא כל ימיו עלי חלה. אין זה ציווי על פרט אחד מסוים אלא מצווה כללית המקפת את כל הוויית האדם ואת כל התורה והמצווה..." (תורת אברהם, רבי אברהם גרוזדינסקי).

בשלב זה אנו מבינים את מצוות 'והלכת בדרכיו' כמצווה המורה לנו לאן לכוון. כמובן שאין לנו אפשרות להיות ממש כמו אלוקים, אבל אנו יכולים לנסות לנהוג כמוהו ולשאוף אל השלמות.

שקף מספר 11

לאחר הקדמה זו מוסיף רבי אברהם הי"ד אמירה מפתיעה ומחודשת:

"... אבל מצוות שבת כולה אינה אלא הליכה בדרכי ה'. על האדם לשבות בשבת 'כי בו שבת אל מכל מלאכתו אשר עשה'. אין הציווי בשבת סתמי או כללי אלא מפורש. להיות נח ביום השבת כפי שנה אלוקים.

כשאדם מקיים את הפרט הזה ונח ביום הזה כבר הגיע למעלת 'הוי דומה לו'. הוא קיים את ה'והלכת בדרכיו' כראוי – מעת לעת שלם. כל היום וכל הלילה, עובד האדם עבודה רבה בעבודת העליה להתדמות אליו יתברך. הישנה עליה גדולה מזו? (תורת אברהם – המשך).

כתובה כאן הגדרה מדהימה. כאשר אדם שובת ממלאכתו הוא שותף – כביכול – לפעולותיו של הבורא. במשך עשרים וארבע שעות האדם עושה בדיוק את מה שעושה אלוקיו. זהו חיבור קדוש ונשגב, עליה מרוממת שקשה לתאר במילים.

מדוע השביתה ממלאכה בשבת כל כך משמעותית?

שקף מספר 12

הוראת התורה מגדירה את מצוות השבת באופן הבא: 'לעשות את השבת'. דווקא מצווה שנראית כמצווה פסיבית, חסרת עשייה, מכונה 'לעשות'. כיצד 'עושים את השבת'?

לעיתים, שמירת שבת כהלכתה נדמית משימה מרתיעה. כיצד יכול האדם להיות פסיבי וחסר תנועה למשך זמן רב כל כך? אך האמת היא שבשונה מכל מצוות לא תעשה שבתורה, מצוות לא-תעשה זו היא בעצם קריאה לפעולה:

"...האדם נברא בן חורין במעשיו. חרות זו, המעלה אותו גם מעל לדרגת המלאכים, גוררת אחריה את האפשרות של טעות ומשגה. ומכאן שיש צורך לחנך את האדם בהדרגה עד יכיר את האמת ויעשה את הטוב דרך חרות.

מלאכת ה' בטבע הסתיימה, אך מלאכתו בהיסטוריה רק התחילה.
 ביום השביעי החל הקב"ה לעצב את הנסיבות הטבעיות לצורך המכשיר החינוכי של הנהגתו באנושות.
 חינוך האדם למעלתו הרוחנית הופקד בידי השבת...". (הרב שמשון רפאל הירש, בראשית ב, א-ג).
 כיצד שבת מסייעת לאדם להתחנך, ליישר את עצמו ואת דרכיו ולהפוך להיות הגרסה הכי טובה של עצמו?

שקף מספר 13

"...החוויה האופקת של השבת מספקת לנו את המסגרת, את המרחב ואת ההכוונה לברוא את עצמנו. היא נותנת לנו את התבונה להצליח במאמץ האדיר הזה. היא מביאה איזון לחיינו. היא מזכירה לנו שאיננו יכולים להיות רק יצרני ומעצבי העולם הגשמי שבחוץ. פעם בשבוע עלינו לעצור ולמקד את האנרגיה היצירתית שלנו פנימה.
 כשאנו מרפים מכל העבודה היצירתית החיצונית אנו יכולים להתמקד בעבודה יצירתית פנימית – בפיתוח של עצמנו ושל מערכות היחסים היקרות לנו ביותר.
 באמצעות תהליך הבריאה העצמית הזה מעניקה לנו השבת גם מתכון אלוקי למציאת אושר...".
 (הרב וורן גולדשטיין, יום לברוא את עצמך).
 מצוות השבת אינה מצווה הקוראת לפסיביות ולחוסר תנועה, הפוך בדיוק. מצוות השבת היא 'לעשות'. ליצור את עצמנו, לבנות קומה חדשה ונדבך נוסף על מי שאנחנו. להכיר טוב יותר את עצמנו, את מערכות היחסים והקשר שלנו ולשדרג אותם לרמה אחרת, מרוממת וגבוהה בהרבה.

שקף מספר 14

במסגרת סדרת 'מגדלור של השפעה' ננסה ללקט תובנות שילוו אותנו בחיינו.
 "...השבת מזכירה לנו שההישגים החשובים ביותר שלנו – אי אפשר לנגוע בהם, למדוד אותם או לתמחר אותם.
 - היצירה הגדולה ביותר שלנו – היא אנו עצמנו..". (הרב וורן גולדשטיין, רבה של דרום אפריקה).
 כיצד ניתן להפוך יום של התנהלות 'פסיבית' – שביתה ומנוחה, ליום של יצירה אקטיבית פנימית, יום של בניה עצמית, שלמות ובחירה להפוך לאדם טוב יותר?

להערות והארות:
משה שמעון אופן
 Moshe.oppen@gmail.com
 054-8496992